

Az erdélyi sajátosságok világnézetünkben.

Irta: Dr. Tavaszy Sándor.

A sajátos erdélyiség kutatása és hangsúlyozása: szellemi önfenntartásunk legelső feltétele. Az egyéniséget veszített ember csak fizikailag teng a földön, ugyanígy a sajátos lelkét veszített nép. Az erdélyi magyarság jelentősége a világban, élete az Isten gondolatában attól függ, hogy egész szellemiségében mennyire tud önmagánál maradni, mert mielőtt elveszítette egyénisége központját: erdélyi öntudatát, azonnal elveszett, akármilyen biztonságos politikai és gazdasági életet is él.

Az erdélyiség hangsúlyozása ellen emelt kifogások két gondolatra vezethetők vissza. Az egyik az összmagyarság kulturális szolidaritásából való kiszakadástól félti az erdélyi magyar kulturát; a másik pedig a világkultúráktól való eltávolodástól. Az első esetben az árvasága, a második esetben a tekintés hiánya teszi csenevészé és satnyává kulturánkat ez álláspontok képviselőinek szemében. Valóban azonban úgy áll a dolog, hogy erdélyiségünk legerőteljesebb hangsúlyozása és érvényesítése sem vonja szükségképpen magá után akár az anya-kultúrától, akár pedig a világkultúráktól való elszakadásunkat, sőt mind a kettővel való komoly lelki kapcsolatunk annál áldásosabb és lendületesebb azokra nézve is, és magunkra nézve, is minél inkább magunkat adjuk.

Ez alkalommal az erdélyi filozófia által művelt világnézetünk sajátosságaira óhajtánám a közfigyelmet terelni. Különösen két sajátosságát emelem ki erdélyi színezetű világnézetünknek. Az első a komoly kritikai jellege. Az egyetemes filozófiai gondolkodás két nagy kritikai irányának, a Descartes és a Kant nevéhez fűződő kritikai fordulóknak a legkiválóbb magyar képviselői az erdélyi filozófusok soraiból kerültek ki. Descartes lelkes szöszlője Apáczai Cserei János, akinek születése háromszázados évfordulóját ünnepeljük az 1925. évben. Komoly és mély vizsgálódásai a szellemi élet és tudomány kritikai alapvetésére irányulnak. Kritikai vizsgálat nélkül egyetlen gondolatot sem enged elfogadni, de viszont kritikájával minden értékes gondolat positívását akarja megmenteni. A Kant filozófiájának pedig Kötels Sámuelen át Böhm Károly nemcsak a magyar filozófia mértéke, de az egész európai filozófia perspektívája szerint is egyik legnagyobb képviselője. Az a kritikai szellem azonban, amelyet az itt jelzett erdélyi filozófusok képviselnek, eredeti és egyéni; sem Apáczai Descartest, sem Kötels vagy Böhm Kantot nem szolgálailag követik, hanem egyéniségük szerint színezik, sőt Böhm Károly nagyszerű új kezdeményezést is adott e filozófiának.

Az erdélyi filozófiai világnézet egy másik sajátossága: az ideálizmus. Az erdélyi filozófiai kritika sohasem veszett el a kritikai szörszálhasogatásban és sohasem tévedt le a naturalizmus mocsaraiba, de minden gondolatával képes volt a keresztyén szellemű ideálizmus magaslatain maradni. Az itt említett kritikai szellemű művelői világnézetünknek, sőt valamennyi erdélyi filozófus, a magasba vivő eszményiségnek volt égő tekintetű prófétája. Valamennyien vallották evidens bizonyossággal, hogy a puszta lét értéktelen önmagában, értékessé pedig csak a lét fölötti világ csillagsugarából font eszményeinek alásugárzó fényében válik. Ezért valamennyien hősei voltak, egy egész nemzedékre nézve, a diadalmas és győzhetetlen élet világnézetének.

Ma, amikor ismét felburjánzott a kritikátlanosság, nemcsak az irodalomban, de a magyar társadalmi közéletben is, és ma, amikor itt is, ott is csalogat a lidércfény a testiség és állatiasság felé, emlékezzünk arra, hogy minket magyarságunkban, kulturánkban, létünkben és jövődönkben ősi örökségeink birtokbavétele ment meg: kritika az örvények és szakadékok közt, ideálizmus a kísértések között. Ma a magyarságnak a tisztalátású kritikáig kell fejlesztenie vigyázatosságát, és az ideálizmus magaslatáig kell fokoznia lelkesedését. A kritika alkossa világnézetünk eresztékeit, az ideálizmus adjon szárnyakat e vészés, viharos időkben!